

УДК 061.12:63(091)

ЧЕРНИШ
Оксана Олександрівна,
канд. іст. наук,
провідний науковий співробітник
сектору наукознавства
ДНСГБ НААН
(м. Київ)

ПІВДЕННЕ ВІДДІЛЕННЯ ВСЕСОЮЗНОЇ АКАДЕМІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК ІМ. В.І. ЛЕНІНА: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються напрями і форми діяльності Південного відділення ВАСГНІЛ, організованого у 1969 році як орган управління аграрною наукою Української та Молдавської РСР.

В статье раскрываются направления и формы деятельности Южного отделения ВАСХНИЛ, организованного в 1969 году как орган управления аграрной наукой Украинской и Молдавской ССР.

The directions and forms of activity of the South separation of All-union Agricultural Academy nd. a V.I. Lenin are observed in the article. The Academy was organized in 1969 as an organ of management of Ukrainian and Moldavian SSR agrarian science.

Соціально-економічні й політичні зміни, які відбувалися в Україні впродовж ХХ століття, значним чином впливали на розвиток аграрної науки та організацію її управління. На рубежі 1950–1960-х рр. в СРСР назріла аграрна криза, для подолання якої держава здійснила низку заходів. При цьому важливу роль у прискоренні темпів розвитку сільського господарства відводили науці. З метою подальшого покращення науково-дослідних робіт в галузі сільського господарства керівництво СРСР та УРСР прийняло ряд постанов, що передбачали підвищення ефективності роботи наукових організацій і прискорення використання в народному господарстві досягнень науки і техніки [1]. Конкретні шляхи їх виконання в українській республіці були визначені Міністерством сільського господарства УРСР через накази від 9 січня

1969 р. № 25 «Про заходи по дальшому поліпшенню науково-дослідних робіт в галузі сільського господарства» і від 21 квітня 1969 р. № 334 «Про заходи по поліпшенню ефективності роботи науково-дослідних установ» [2]. Відповідальність за планування, координацію, методичний і техніко-економічний рівень, а також науково-технічний прогрес конкретних галузей сільськогосподарського виробництва була покладена на 18 головних інститутів, які в жовтні – грудні 1969 року вже представили матеріали про стан та шляхи дальшого розвитку кожної галузі сільського господарства в УРСР. Було визначено мережу, основні функції і конкретні завдання кожної науково-дослідної установи, а також строки проведення оцінки їх діяльності.

Саме в межах запланованих заходів для покращення координації наукових досліджень і методичного керівництва в Києві в кінці 1969 р. створено Південне відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна (ПВ ВАСГНІЛ). Постановами Ради міністрів СРСР від 12 грудня 1969 р. № 945 та Ради Міністрів УРСР від 5 січня 1970 року № 1 визначалося, що це відділення є науково-методичним центром з управління науковими дослідженнями в галузі сільського господарства в Українській і Молдавській РСР. Незалежно від відомчої підпорядкованості всі зональні й галузеві науково-дослідні інститути, державні сільськогосподарські дослідні станції, проблемні лабораторії вищих навчальних закладів та інші сільськогосподарські науково-дослідні установи, розташовані на території згаданих республік, мали вести наукові дослідження під методичним керівництвом ПВ ВАСГНІЛ.

Рішенням Президії ВАСГНІЛ було призначено організаційне бюро Південного відділення у складі В.Ф. Пересипкіна (голова), Й.А. Даниленка, П.А. Дмитренка, В.Ф. Зубенка, І.І. Лукінова, М.Ф. Лупашку, І.І. Мартиненка, П.С. Пастернака, В.М. Ремесла, З.С. Скородинського [3]. ПВ ВАСГНІЛ отримало з підпорядкування Міністерства сільського господарства Української РСР 19 науково-дослідних інститутів і Центральну наукову сільськогосподарську бібліотеку, а фонди їх матеріально-технічного постачання і фінансування Держплан УРСР передав до Держплану СРСР. Крім цих

наукових установ, в УРСР діяли ще сім інститутів, які перебували у віданні ряду союзних і республіканських міністерств і чотири інститути, підлеглі безпосередньо ВАСГНІЛ. Така розпорошеність науково-дослідних установ дещо ускладнювала координацію та організацію наукових досліджень у республіці.

В перші роки діяльності ПВ ВАСГНІЛ проведено певну роботу з організації й удосконалення структури наукових установ, укомплектуванню їх кадрів та підвищенню кваліфікації науковців. Було створено Миронівський НДІ селекції і насінництва пшениці, Український НДІ картопляного господарства, Український НДІ сільськогосподарської мікробіології, Український НДІ захисту ґрунтів від ерозії, Мелітопольський НДІ зрошуваного садівництва, а також Краснокутську і Подільську дослідні станції садівництва, Донецьку протиерозійну дослідну станцію; Український НДІ ґрунтознавства ім. О.Н. Соколовського перетворено в Український НДІ ґрунтознавства і агрохімії ім. О.Н. Соколовського. Для докорінного поліпшення селекційних робіт на базі провідних науково-дослідних установ організовано селекційні центри. Таким чином безпосередньо підлеглими Південному відділенню стали 20 науково-дослідних інститутів, у складі яких були 29 дослідних станцій і 58 дослідних і насінницьких господарств. Загальна земельна площа цих господарств становила 198 тис. га, чисельність великої рогатої худоби – 78,5 тис. голів, у тому числі корів дійного стада – 27,6 тис. На території Молдавської РСР дослідження в області сільського господарства проводили сім інститутів, що перебували у підпорядкуванні Міністерства сільського господарства республіки. На території регіону функціонувало вісім всесоюзних інститутів, п'ять із них підлеглі безпосередньо ВАСГНІЛ, три – Міністерству сільського господарства СРСР; крім того, було п'ять інститутів і 37 дослідних станцій інших відомств. Велику роботу проводили кафедри 19 сільськогосподарських вузів регіону.

15 серпня 1972 р. на загальних зборах вчених ПВ ВАСГНІЛ обрали перший особовий склад його Президії : Кузьменко Михайло Васильович – голова Президії Південного відділення ВАСГНІЛ, член-кореспондент

ВАСГНІЛ; Богданов Григорій Олександрович – заступник голови, ректор Харківського зооветеринарного інституту, член-кореспондент ВАСГНІЛ; Лукінов Іван Іларіонович – заступник голови, директор Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства ім. О.Г. Шліхтера; Лупашку Михайло Федорович – заступник голови, директор Молдавського науково-дослідного інституту селекції, насінництва і агротехніки польових культур, член-кореспондент ВАСГНІЛ; Гром-Мазнічевський Леонід Гнатович – заступник голови, завідуючий лабораторією автоматизації режиму роботи машинно-тракторного парку Українського науково-дослідного інституту механізації і електрифікації сільського господарства, член-кореспондент ВАСГНІЛ; Коломієць Юрій Панасович – перший заступник міністра сільського господарства УРСР; Комендант Петро Васильович – заступник міністра сільського господарства УРСР; Шматольян Іван Іванович – перший заступник міністра радгоспів УРСР; Власюк Петро Антипович – директор Інститут фізіології рослин АН УРСР, академік АН УРСР і ВАСГНІЛ; Ремесло Василь Миколайович – директор Миронівського науково-дослідного інституту селекції і насінництва пшениці, академік ВАСГНІЛ; Даниленко Йосип Абрамович – директор Науково-дослідного інституту тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР, академік ВАСГНІЛ; Зверева Галина Володимирівна – завідувача кафедрою акушерства, гінекології і штучного осіменіння сільськогосподарських тварин Львівського зооветеринарного інституту, член-кореспондент ВАСГНІЛ; Суботович Анатолій Степанович – проректор Кишинівського сільськогосподарського інституту, член-кореспондент ВАСГНІЛ; Созінов Олексій Олексійович – директор Всесоюзного науково-дослідного селекційно-генетичного інституту, доктор сільськогосподарських наук; Сусідко Петро Іванович – директор Всесоюзного науково-дослідного інституту кукурудзи, доктор біологічних наук; Юрчишин Володимир Васильович – ректор Української сільськогосподарської академії, доктор економічних наук; Морару Костянтин Васильович – директор Інституту фізіології і біохімії рослин АН МРСР, доктор біологічних наук [4].

Як видно, перша Президія ПВ ВАСГНІЛ складалася з 17 осіб, з них 13 представляли науку й виробництво Української РСР, 4 – науку й виробництво Молдавської РСР. У числі членів президії – два академіки ВАСГНІЛ, один академік ВАСГНІЛ і АН УРСР, 7 членів-кореспондентів ВАСГНІЛ і один член-кореспондент Академії наук Молдавської РСР, два заступники міністрів сільського господарства Української й Молдавської РСР, один заступник міністра радгоспів УРСР, вісім членів Президії – директора науково-дослідних інститутів, один – ректор Української сільськогосподарської академії. За період існування ПВ ВАСГНІЛ особовий склад його Президії, як й інших структурних складових змінювався. Зокрема головами Президії у різні роки були, окрім названого М.В. Кузьменка (1972–1979), Г.О. Богданов (1979–1987) і О.О. Созінов (1987–1990).

Враховуючи те, що при створенні регіональних відділень ВАСГНІЛ у якості головного завдання ставилося здійснення не адміністративно-господарського, а науково-методичного керівництва діяльністю науково-дослідних установ, Південне відділення всю свою роботу проводило у напрямку широкого залучення до цієї справи провідних учених.

Робота відділення здійснювалася секціями й проблемними координаційно-методичними комісіями в його складі. На початку діяльності ПВ ВАСГНІЛ було створено п'ять секцій: агрономії, лісівництва, тваринництва й ветеринарії, механізації й електрифікації, економіки й організації сільського господарства. Згодом організували секцію зведеного планування і координації науково-дослідних робіт, а до завдань, які мала вирішувати секція лісівництва додали питання гідротехніки і меліорації. Проблемних комісій діяло 39, у тому числі по землеробству й рослинництву – 21, тваринництву й ветеринарії – 6, механізації й електрифікації сільського господарства – 6, економіці й організації сільського господарства – 6. До складу координаційно-методичних комісій входили провідні вчені, а також фахівці сільськогосподарських органів. Так, комісію із проблеми «Підвищення врожайності, поліпшення якості й збільшення виробництва зернових культур» очолював академік В.М. Ремесло;

«Підвищення врожайності, поліпшення якості й збільшення виробництва кукурудзи» – член-кореспондент ВАСГНІЛ Д.С. Філев; «Збільшення виробництва, поліпшення якості молока й м'яса яловичини» – член-кореспондент ВАСГНІЛ Ф.Ф. Эйсер; «Збільшення виробництва вовни й баранини й поліпшення їх якості» – академік Л.К. Гребінь і т. д. Робота координаційно-методичних комісій регламентувалася спеціально розробленим положенням, а засідання проводилися не рідше одного разу в рік. На засіданнях підводили підсумки, давали оцінку дослідженням, а також розглядали план наукових досліджень на майбутній рік.

При розробці планів наукових досліджень координаційно-методичні комісії керувалися програмами, затвердженими Держкомітетом Ради Міністрів СРСР по науці й техніці, Міністерством сільського господарства СРСР, а також тематичними планами установ, що брали участь у розробці даної проблеми. Проекти планів із проблем представлялися комісіями на розгляд науково-галузевих секцій відділення. Кожна секція вивчала зведені річні плани досліджень, річні звіти наукових установ, пропозиції щодо впровадження у виробництво завершених робіт, питання підвищення результативності діяльності координаційно-методичних комісій. Окремі питання плану наукових досліджень розглядалися на Президії відділення й колегіях міністерств сільського господарства республік. В Україні проводилися спільні засідання Колегії Міністерства сільського господарства республіки й Президії відділення.

За перші роки своєї діяльності ПВ ВАСГНІЛ покращило контроль за роботою науково-дослідних інститутів і методичне керівництво ними, а також планування і координацію наукових досліджень з питань сільського господарства в республіці, провело певну роботу по зміцненню матеріально-технічної бази інститутів і дослідних господарств. Однак, на цьому шляху виникли певні труднощі. Справа в тому, що у зв'язку з переходом науково-дослідних інститутів на союзний бюджет у їх фінансуванні створилося чимало труднощів. З метою покращення організації, а також забезпечення більшої маневреності фінансів і матеріальних ресурсів оргкомітет Південного

відділення звернувся до ВАСГНІЛ з пропозицією передати фінансування і матеріально-технічне постачання ПВ ВАСГНІЛ разом з підпорядкованими йому науково-дослідними установами з Міністерства сільського господарства СРСР і ВАСГНІЛ до Ради Міністрів Української РСР. Було розроблено проект постанови щодо вирішення цього питання. Однак лише через декілька років ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР його погодили й затвердили у постанові від 26 серпня 1976 р. № 703 «О мерах по дальнейшему повышению эффективности сельскохозяйственной науки и укреплению ее связи с производством» [5].

Повноваження ПВ ВАСГНІЛ були значно розширенні постановою Ради Міністрів Української РСР від 21 березня 1977 р. «Питання Південного відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В.І. Леніна» [6]. Відповідно до цього документу відділенню надавалася можливість затверджувати структуру і штати апарату управління підвідомчих підприємств, організацій і установ в межах встановлених ПВ ВАСГНІЛ плану з праці й граничних асигнувань на утримання апарату управління. Проводити виплату премій працівникам підприємств і організацій за виконання важливих завдань. Створювати і використовувати відповідно до діючих положень резерв для надання тимчасової фінансової допомоги підприємствам і організаціям, а також резерв фонду заробітної плати по госпрозрахунковій діяльності в розмірі до 2 процентів. Затверджувати титульні списки будов, що заново розпочинаються, і перехідних будов виробничого і невиробничого призначення підвідомчих Відділенню підприємств, організацій і установ. Крім того, регулювати в разі необхідності протягом року плани фінансування капітальних вкладень на їх будівництво. Переводити діючі й відносити заново створювані підприємства, організації і установи з однієї групи (категорії) по оплаті праці керівних, інженерно-технічних працівників і службовців в іншу в зв'язку з зміною обсягу їх виробництва (роботи), а також утворювати, реорганізовувати і ліквідувати ці підприємства, організації і установи в межах встановлених Відділенню планів з праці і граничних асигнувань на утримання апарату управління і за погодженням з Міністерством фінансів УРСР. Голові Президії

ПВ ВАСГНІЛ дозволялося встановлювати працівникам апарату Президії, підвідомчих підприємств, організацій і установ у межах виділеного відділенню фонду персональних надбавок до посадових окладів персональні оклади в розмірі до 350 крб. на місяць незалежно від розмірів посадових окладів.

Зрештою, статутом ПВ ВАСГНІЛ від 1981 року остаточно закріпили основні положення його діяльності [7]. Так, згідно цього документу Південне відділення Всесоюзної ордена Леніна і ордена Трудового Червоного Прапора академії сільськогосподарських наук імені В.І. Леніна являлося науково-методичним і координаційним центром з керівництва науковими дослідженнями з найважливіших проблем сільського господарства в Українській РСР і Молдавській РСР. Відділення об'єднувало дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів ВАСГНІЛ, що вели наукові дослідження з найважливіших проблем сільського, водного і лісового господарства в наукових установах і сільськогосподарських ВНЗ, розташованих в Українській і Молдавській РСР. Воно підпорядковувалося Президії ВАСГНІЛ і Раді Міністрів Української і Молдавської РСР і фінансувалося по бюджету Української РСР окремим рядком. Плани досліджень з сільськогосподарських проблем установ, що працювали в регіоні, узгоджувалися з ПВ ВАСГНІЛ усіма науковими установами, незалежно від їх відомчої підлеглості.

Силами науково-дослідних установ, дослідно-виробничих і експериментальних господарств та інших підприємств й організацій відділення розробляло найбільш актуальні проблеми в області землеробства і рослинництва, селекції і насінництва, захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів; меліорації земель і агролісомеліорації; тваринництва і ветеринарії; механізації і електрифікації сільського господарства; економіки і організації сільськогосподарського виробництва; вивчало питання концентрації і спеціалізації виробництва на базі міжгосподарської кооперації і агропромислової інтеграції; всіляко сприяло швидкому впровадженню в сільськогосподарське виробництво досягнень науки і передової практики; здійснювало в установленому порядку підготовку кадрів науковців; брало

участь в заходах по підвищенню кваліфікації фахівців сільського господарства, в розробці пропозицій з розвитку і розміщення сільськогосподарського виробництва Українською РСР і Молдавською РСР.

До складу ПВ ВАСГНІЛ входили дійсні члени (академіки) і члени-кореспонденти ВАСГНІЛ, що вели постійну основну наукову роботу в наукових установах і вищих учбових закладах регіону. Найвищим органом відділення являлися Загальні збори, які мали такі функції: а) обговорювати основні напрями і принципові питання розвитку й планування сільськогосподарської науки, а також результати наукових досліджень в регіоні, напрям роботи і спеціалізацію науково-дослідних установ відділення; б) розглядати і затверджувати п'ятирічні річні плани науково-дослідних і науково-конструкторських робіт по галузях науки, представлених у відділенні; в) розглядати питання впровадження у виробництво результатів наукових досліджень, що проводяться науковими установами Відділення, а також щорічні звіти про роботу Відділення; г) заслуховувати доповіді про науково-дослідну роботу і виробничу діяльність інститутів та інших установ, а також звіти про наукову діяльність дійсних членів і членів-кореспондентів ВАСГНІЛ, які входили до складу відділення; д) розглядати основні організаційні питання відділення та рекомендації на кандидатів для обрання їх в дійсні члени і члени-кореспонденти ВАСГНІЛ по ПВ ВАСГНІЛ; е) обирати членів Президії відділення та директорів підпорядкованих йому інститутів. Їх директори, а також інших наукових установ відділення, що не являлися дійсними членами і членами-кореспондентами ВАСГНІЛ, брали участь у Загальних зборах з правом дорадчого голосу.

Керівним органом в період між Загальними зборами являлася Президія відділення, яка утворювалася у складі голови, заступників голови і членів Президії, число яких визначали Загальні збори відділення. До основних функцій Президії належали наступні: скликати Загальні збори відділення й організувати підготовку і розгляд на них наукових, науково-виробничих і науково-організаційних питань; здійснювати науково-методичне, науково-

організаційне, фінансово-господарське керівництво усіма установами і організаціям, що входили до складу відділення, а також науково-методичне керівництво дослідницькими роботами в області сільського господарства, виконуваними зональними та іншими науково-дослідними установами, розташованими на території регіону, а також здійснювати координацію цих робіт; розглядати плани досліджень з сільськогосподарських проблем усіх наукових установ, розташованих в регіоні, незалежно від їх відомчої підлеглості; здійснювати керівництво роботою наукових журналів відділення; публікувати матеріали Загальних зборів відділення, наукових конференцій, результати наукових досліджень, методики досліджень та ін.; розглядати редакційно-видавничий план відділення і представляти його на затвердження у ВАСГНІЛ; розглядати питання організації нових, а також реорганізації й ліквідації наявних наукових установ у складі відділення і вносити відповідні пропозиції до Президії ВАСГНІЛ, Ради Міністрів УРСР і Ради Міністрів Молдавської РСР; організовувати комплексну розробку наукових проблем в області сільського господарства силами установ, що входили до складу відділення, створювати в установленому порядку, у разі потреби, міжінститутські проблемні наукові підрозділи для розробки комплексних проблем на термін, необхідний для їх вирішення; вносити до Президії ВАСГНІЛ пропозиції про організацію комплексних проблем, здійснюваних спільно з іншими регіональними і галузевими відділеннями ВАСГНІЛ; встановлювати і розвивати наукові зв'язки з Академією наук УРСР, Академією наук Молдавської РСР, науково-дослідними інститутами, вищими учбовими закладами, науковими і науково-технічними суспільствами, республіканськими міністерствами ж відомствами; заслуховувати звіти підвідомчих установ і організацій про наукову і науково-виробничу роботу, впровадженні результатів закінчених наукових досліджень у виробництво, а також про підготовку кадрів.

Крім того, Президія здійснювала загальне керівництво підготовкою і підвищенням кваліфікацій науковців для установ і організацій, що входили до складу відділення; затверджувала склад учених рад, що мали права

присудження вчених ступенів в установах відділення; призначала в установленому порядку заступників директорів і вчених секретарів науково-дослідних інститутів відділення, а також керівників підвідомчих організацій і підприємств відповідно до затвердженої номенклатури посад; представляла в установленому порядку НДІ і інші організації, що входили до складу відділення, для визначення переможців соціалістичного змагання; організувала наукові конференції, наради і дискусії з наукових проблем, обговорювати їх результати і організувати виконання їх рішень; розглядала питання присудження медалей і премій імені видатних учених і вносити в установленому порядку пропозиції; розглядала і вирішувала питання про преміювання керівників установ, що входять до складу відділення, їх заступників і вчених секретарів за успішне рішення наукових проблем і впровадження результатів досліджень у виробництво; розподіляла між інститутами відділення фінансові та матеріальні ресурси.

При Президії ПВ ВАСГНІЛ створювалися секції з основних галузей науки, відповідні, як правило, напряму галузевих відділень ВАСГНІЛ з метою обговорення найважливіших наукових проблем відповідної галузі науки, основних напрямів наукової діяльності інститутів й інших наукових установ відділення, вносити пропозиції про створення міжінститутських проблемних наукових підрозділів для розробки актуальних комплексних проблем і здійснювати науково-методичне керівництво їх діяльністю, експертизу закінчених наукових досліджень по галузях науки та приймати рішення щодо їх рекомендації для впровадження у виробництво.

Таким чином, в процесі дослідження з'ясовано, що серед основних функцій, здійснюваних ПВ ВАСГНІЛ, були наступні: визначення пріоритетних напрямів розвитку аграрної науки і науково-технічного прогресу в її галузях; здійснення в установленому порядку фінансування теоретичних і пріоритетних прикладних досліджень згідно договорів з науковими установами; капітального будівництва об'єктів науково-дослідних установ; розробка високоефективних технологій виробництва продовольчих товарів, нових видів харчової продукції,

системи захисту рослин і тварин; виведення нових сортів, гібридів рослин, порід і ліній тварин; розробка і реалізація державних, галузевих і міжгалузевих науково-технічних програм для вирішення основних соціальних, економічних, технологічних та інших проблем сільськогосподарського виробництва. В той же час ПВ ВАСГНІЛ здійснювало науково-методичне керівництво науковими установами і вузами аграрної сфери, укріплювало співпрацю з Академією наук УРСР, міністерствами і відомствами країни з питань організації спільних наукових досліджень, науково-технічних зв'язків з іноземними академіями, університетами, науково-дослідними й іншими установами, здійснювало підготовку наукових кадрів, брало участь в підготовці фахівців для різних галузей сільського господарства і тому подібне. Під керівництвом ПВ скликалися сесії, наукові конференції з актуальних проблем науки, видавалися наукові журнали і збірки праць.

Вивчення історії діяльності Південного відділення ВАСГНІЛ (1969–1990) дозволить реконструювати процес інститутизації та академізації вітчизняної аграрної науки, з'ясувати її особливості у контексті розвитку природничих досліджень для потреб сільськогосподарського виробництва в УРСР.

Список використаної літератури

1. *О мерах по дальнейшему улучшению научно-исследовательских работ в области сельского хозяйства* : постановление Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР, 2 октября 1968 г. // Решения партии и правительства по сельскому хозяйству (1965–1971 гг.) / [сост. К. М. Боголюбов, М. С. Смиртюков]. – М. : Колос, 1971. – С. 334–341; *Про заходи по підвищенню ефективності роботи наукових організацій і прискоренню використання в народному господарстві досягнень науки і техніки* : постанова ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 29 жовтня 1968 р. № 613 // Збірник постанов і розпоряджень Уряду УРСР. – К. : Політвидав України, 1968. - № 11. – С. 19–21.

2. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 127 [Інформація заступника Міністра сільського господарства В. Зубенка до ЦК КП України про хід виконання постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 20 грудня 1968 року № 640 «Про заходи по дальшому поліпшенню в республіці науково-дослідних робіт у галузі сільського господарства»], арк. 20–24.

3. Южное отделение ВАСХНИЛ // Вестн. с.-х. науки. – 1970. – № 3 (171). – С. 133.

4. Склад Президії Південного відділення ВАСГНІЛ // Вісн. с.-г. науки. – К. : Урожай. – 1972. – № 9. – С. 113.

5. *О мерах* по дальнейшему повышению эффективности сельскохозяйственной науки и укреплению ее связи с производством: постановление Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР, 26 августа 1976 г. № 703 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss4267.htm>.

6. *Питання* Південного відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В.І. Леніна. Постанова Ради Міністрів Української РСР // Зб. постанов і розпоряджень Уряду УРСР. – К. : Політвидав України, 1977. - № 3. – Ст. 23-24. – С. 5–7.

7. *Устав* Южного отделения Всесоюзной ордена Ленина и ордена Трудового Красного Знамени академии сельскохозяйственных наук имени В.И. Ленина. – К. : «Колос», 1982. – 45 с.